

30.10.2024

לכבוד

ועדת העובדים הזרים של הכנסת

באמצעות הדוא"ל

נייר עמדה מטעם עמותת קו לעובד בנושא דמי תיווך

לקראת הדיון הקבוע בוועדה הנכבדה בנושא שבנדון ליום 3.11.2024, הרינו מתכבדים להציג את התמונה המצטיירת מהפניות המגיעות אלינו מעובדים שגוייסו באופן לא מפקח ב"מסלולים הפרטיים" שנפתחו מאז המלחמה בענפי החקלאות, הבניין והתעשייה; וכן להצביע על חששות שיש לתת להם מענה ביחס למודל של גיוס מהגרי עבודה באמצעות חברות בינלאומיות.

א. ה"גיוסים הפרטיים" – דמי תיווך ושעבודי חוב לצד תועלת מוגבלת

כמעט כל העובדים שפנו אלינו בשנת 2024 לאחר שגוייסו ב"מסלולים הפרטיים" האמורים ושנשאלו על ידינו ביחס לתשלום דמי תיווך אסורים, סיפרו כי שילמו סכומים כאמור (בנוסף להוצאות הטיסה, נסיעות ובדיקות רפואיות, ובענף החקלאות גם בנוסף לתשלום החוקי המותר לגבייה בידי הלשכות הפרטיות בישראל, שם גם הסתבר בדיעבד כי לעובדים לא נמסר מראש שיהיה עליהם לשלם בנוסף גם סכום זה בסך כ- \$1,000). חשוב להדגיש שכל העובדים פנו אלינו בנושאים אחרים ולא בנוגע לדמי התיווך, והנושא עלה בשיחותינו עם חלקם כתוצאה משאלותינו בדבר אופן הגעתם וניסיונותינו לברר מידע בנושא. כל העובדים שהסכימו לחלוק עמנו את המידע, למרות שלא לשם כך פנו אלינו, עשו זאת בתנאי שלא נעביר את סיפוריהם הלאה.

עובדים מהודו סיפרו על סכומים שנעים בין \$6,000 ל-\$9,000 בענף החקלאות ועל סכומים שנעים בין \$4,000 ל-\$6,000 בענף הבניין (עובדים שהגיעו במסלול הביטראלי בענף ושוחחנו עמם סיפרו כי לא שילמו דמי תיווך¹; עובדים מסרי לנקה סיפרו על תשלומים שמעל \$10,000 בענף הבניין²; וחלק ניכר מעובדי החקלאות מתאילנד שהגיעו בתקופה בה התאפשר גיוס פרטי ממדינה זו סיפרו על תשלום של כ-\$2,000. בענף התעשייה הגיעו עד כה מעט מאד עובדים במסלול הפרטי ובהתאם קיבלנו עד כה פניה מעובד אחד בלבד, וגם הוא סיפר על דמי תיווך בסכום השקול לכ-12 אלף ₪.

המידע האמור אינו מפתיע. כך היה גם בעבר בענפי הבניין והחקלאות בטרם נחתמו הסכמים בילטראליים; זהו גם המצב הקיים מאז ומעולם בענף הסיעוד, שאליו מגיעים כיום רוב מהגרי (ומהגרות) העבודה, ושבו המצב הגיע גם לתשלום דמי תיווך בגובה \$25,000 (בהודו). גם מודל חברות הביצוע הזרות בבניין, שמאפשר לחברות זרות לגייס באין מפריע עובדים לעבודה אצלן, הניב במקרים רבים גיוס תחת שעבודים אסורים בדמות שטרי חוב או הפקדת ערבויות שימומשו אם העובד יתפטר, ובחלק מהמקרים גם בדמי תיווך לחברות המגייסות.

¹ יצויין שידוע לנו שתאגידים וקבלנים מתלוננים תדיר על הגיוס הביטראלי מהודו וטוענים שהוא מאופיין ברמאות במיונים ומשכך גם דמי תיווך. משיחות שאנו ערכנו עם תאגידים וגורמים נוספים בענף, עולה שפעמים רבות אלו מבלבלים בין גיוס במיונים (שקיימים גם במסלול הפרטי וגם הביטראלי) לבין המסלול הביטראלי. בכמה מקרים משביקשנו שידבקו שוב האם העובד אכן גויס בביטראלי, התברר שהוא גויס במסלול פרטי, פשוט עם מיונים.

² העובדים לא ידעו לומר בוודאות אם הגיעו במסלול הפרטי או הביטראלי, שלהבנתנו היו קיימים במקביל בתקופה מסוימת (ושמא אף עדיין) ביחס לסרי לנקה. אלו ששוחחו עמנו טענו למעורבות של לשכות, ואנו מניחים שמדובר בגיוס פרטי. ההסכמים של ישראל עם סרי לנקה חסויים ואיננו יכולים לדעת מה נכתב בהם ומשכך גם איך נראה ההליך.

לא ניתן גם להתעלם מהניסיון העגום ביחס לעובדים הפלסטינים שהועסקו בישראל עד אוקטובר 2023, אז הנתונים העלו שבין שליש למחציתם נאלצו לשלם באופן חודשי על היתר התעסוקה שלהם לבעלי ההיתרים ("מעסיקהם" הרשומים שבפועל לא העסיקו אותם) ולגורמי התיווך. תופעה זו הייתה כה עמוקה, עד שהניסיון של מערכת הביטחון לייצר אפליקציה שתאפשר קשר ישיר בין בעל ההיתר לעובד לצורך התקשרות ביחסי עבודה, הושבתה לאחר שגורמי התיווך מצאו דרכם אליה.

ניסיון המדינה להצר או למנוע את התופעות באמצעים שונים כגון החתמה על תצהירים ותשאולים לעובדים, כשל. המדינה מודעת לכך היטב ומשכך גם מנסה לקדם הסכמים בילטרליים – שבעשור האחרון הוכיחו עצמו בהצלחה. אין אפשרות ממשית לאכוף התחייבויות שלא לגבות כספים אסורים ולתשאל עובדים אם אכן שילמו כאלו, כשלעובד יש אינטרס ברור להגיע לישראל, ובוודאי לאחר שכבר שילם את הכסף האמור. חשיפת המידע בפני הרשויות רק תפגע בו.

המידע האמור נשלח לרשויות השונות, שוב ושוב, והוצג על ידינו בכל הזדמנות. אנו רק יכולים להצטער על כך שלמרות האמור, ועדת המנכ"לים לעניין עובדים זרים ממשיכה לאשר עוד ועוד "גיוסים פרטיים" בעוד ועוד ענפים. הדברים אמורים במיוחד משום שברור לכל שביחס לחלק ניכר מהמעסיקים, אלו לא יצליחו להביא עובדים בעצמם ללא היעזרות בגורמים מתווכים שלא יעשו זאת בחינם; ומשום שקיים חשש מבוסס שבין מי שיגישו כעת בקשות להזמנת מהגרים, יהיו גם מי ש"מכרו" את היתרי העסקתם לעובדים הפלסטינים (בשיעורים ניכרים, נזכיר).

יתרה מכך, במלאות שנה למסלולי "הגיוס הפרטי", נדמה כי תועלתם למעסיקים מוגבלת ביותר, בענף החקלאות הגיעו פחות מ-3,000 עובדים ב"גיוס הפרטי", תוך שמעסיקים רבים ולשכות רבות בענף מסרבים להזמין ולהעסיק עובדים שהגיעו במסלול זה. בענף הבניין הגיעו לאחר שנה של מאמצים כ-10,000 עובדים בלבד במסלול זה, וגם בענף זה הביעו הקבלנים והתאגידים חוסר שביעות רצון ביחס לחלק ניכר מהם וסירבו לעבוד עמם (כאמור התלונות נגעו להבנתנו למיונים, הגם שהם מכונים "G2G"). בענף התעשייה, להבנתנו כמעט שלא נכנסו עובדים.

מול תועלתם המוגבלת של הגיוסים הפרטיים עומד הנזק הברור לכ-13,000 אנשים ששילמו הון כדי להגיע ולעבוד בישראל בזמן מלחמה בעבודות פיזיות קשות ובלתי נחשקות. בין הפניות שקיבלנו היו עובדים שנפצעו בתאונת עבודה ונאלצו להמשיך לעבוד, לעיתים תוך הסתרת הפציעה ממעסיקם, כדי שיוכלו להחזיר חובות; ועובדים שנאלצו להסכים לעבוד בתנאים מחפירים, לעיתים ללא מגורים ראויים, בשל החשש שלא ימצאו מעסיק חלופי ולא יוכלו להחזיר את חובותיהם; ועוד. זאת בנוסף לכך שחלק ניכר מהם אינם דוברי אנגלית, ולכך שלפחות בהודו, גורמי הגיוס שם מפיצים באופן עקבי מידע שגוי על אפשרויות העבודה בישראל, הזכויות והחובות וכו', מה שיוצר פער תהומי בין ציפיות העובד שמשלם כסף לגורמי התיווך לבין העבודה בפועל. בחלק מהמקרים, הגורם המגייס בהודו הוא גם הגורם המתרגם לעובדים בעודם בישראל והם תלויים בו לחלוטין.

ב. מודל של גיוס באמצעות חברות בינלאומיות

מנושא הדיון לא ברור לגמרי מהו המודל שמוצע על ידי הוועדה, כמו גם איזה מודל הוא מבקש להחליף. כאמור, כבר כיום קיימים (לצערנו) מסלולי גיוס פרטיים, על פגיעיהם, ובמסגרת זו בענף התעשייה אין להבנתנו מניעה שמעסיק ייעזר בחברות בינלאומיות אם זה רצונו. בענף החקלאות

הגיוס הפרטי מבוסס על לשכות ובענף הבניין הגיוס הפרטי מבוסס על תאגידים, וככל שיש מחשבה לשנות את מודל הגיוסים הפרטיים בהם, הדבר מעלה שאלות של עודף תקורות וכפל סמכויות.

ככל שהכוונה היא שהמודל המוצע יחליף את המודל הביולטרלי, שהוכיח את עצמו בהצלחה במשך עשור בשני ענפים, הדבר מעורר חששות. מאז פרסום ההודעה על הדיון ערכנו בירורים מול עמיתים במדינות אחרות בהן נטען שמודל זה קיים, ונכון לעת הזו לא מצאנו מידע עצמאי בדבר פעולת המודל והשפעתו על דמי תיווך, ניסיון ארגוני עובדים ביחס אליו וכו'. בהתחשב בסיכונים, ככל שמודל זה נשקל כחלופה להסכמים הביולטרליים, נדרש מידע נוסף בדבר פעולתו ופרק זמן מתאים ללמוד את הנושא ולגלות האם ישנם סיכונים או חששות. נציין מספר סוגיות לא ממצות:

- ביחס לאילו עבודות וענפים מדובר? לטעמנו יש הבדל בין גיוס עובדים מיומנים לעבודות הדורשות מיומנות מיוחדת, לבין גיוס עובדים לא מיומנים, מבחינת הסיכונים והסיכויים.
- מה "יכולות הגיוס" במודל זה מבחינת מספרים? כמה עובדים מגויסים דרכו בפרק זמן נתון?
- מה מידת מעורבות המעסיק בגיוס העובד – למשל, האם הליך הגיוס מאפשר למעסיק ליצור קשר עם העובד וכך לפתוח אפשרות לדרישת תשלומים או התחייבויות כתנאי להבאת העובד לישראל? מדובר בשאלה קריטית בהינתן הניסיון שנצבר ביחס למערכת אלמונסק, שרק הביאה להצפתה בגורמי תיווך וסוחרי היתרים. כיצד ניתן להבטיח שחברות אלו לא יהפכו להיות עוד פלטפורמה לאותם ספסרי היתרים, שימירו את מקור הכנסתם החודשי מעובדים פלסטינים להכנסה גדולה בעת הבאת מהגר עבודה לישראל?
- ככל שהמעסיק הוא שנושא בנטל התשלומים לחברה, קיים חשש שבהינתן מארג הכוחות בינו לבין מהגר העבודה המועסק אצלו, התשלומים יוגלגלו על העובד בדיעבד בדמות הפרות שכר או התחייבויות לא חוקיות, ודאי בהעסקות פחות מסודרות. האם יש לך מענה?
- האם קיימים מדדים עצמאיים וחיצוניים שמאפשרים לבחון שביעות רצון העובדים והמעסיקים מהמודל וההשמות שבוצעו דרכו, בענפים ובמדינות שבהן פועלות חברות אלו כיום? האם קיימים מדדים עצמאיים לבחינת עמדת הרשויות שם בנושא?
- לא ידוע לנו מה הליך הפיקוח המוצע בידי הוועדה על החברות הללו. נציין שניסיונו מעבודה רבת שנים מול שלל משרדי ממשלה מלמד שכשאלו תלויים בגוף פרטי לשם ביצוע עבודה, יכולתם להפסיק את ההתקשרות עמו מוגבלת מאד גם כשברור שהלה הפר את החוזה עמם או את תנאי ההיתר שלו (הדבר כרוך בעצירת השירות, עריכת מכרז חדש, הליכים משפטיים ולרוב הנטייה תהיה להימנע מאלו). כבר היום למשל, רשות האוכלוסין וההגירה ממעטת לשלול היתרים ממעסיקים ולשכות גם כשנמצא שהפרו זכויות באופן חמור או גבו דמי תיווך. כאמור אין בידינו די מידע שמאפשר להעריך את יתרונותיו וחסרונותיו של המודל. על פגעי הגיוסים ה"פרטיים" עמדנו לעיל. הדברים מוכרים היטב למדינה. קיים יסוד לחשוש שהחלפת מודל גיוס פרטי אחד באחר לא תשנה את תמונת המצב בהיבט זה, ודאי לא ביחס לחלק ניכר מהענפים ומדינות המוצא; ושהחלפת המודל הביולטרלי במודל זה, ככל שהדבר בכלל מתאים בענפים בהם מדובר, תשיג אחורנית הישגים משמעותיים של מדינת ישראל שהוכיחו את עצמם במשך עשור.